

בס"ד
שיעורי ליל שישי
בישבה"ק ברכת יצחק

שנה י"ג
האם ניתן לצאת יד"ח תקיעות
בתקיעות שעל סדר התפילה

א. הנה מנהג ישראל קדושים, לתקוע שלוש תקיעות קודם תפילת מוסף, והם נקראים תקיעות דמיושב (היינו קודם תפילת העמידה) ועוד מוסיפים לתקוע במהלך התפילה אחרי אמירת מלכויות, זכרונות ושופרות. (והם נקראים תקיעות דמעומד, מכיון שהתקיעות נערכו על סדר תפילת מוסף) ומוסיפים אחר התפילה תקיעות נוספות להשלים למנין מאה קולות. והנה חובת היחיד לשמוע שלוש תקיעות, אלא שרבנן תיקנו לתקוע מאה תקיעות, והוא חובה על הציבור, כמבואר בגמ' בר"ה (דף ל"ד ב').

ובפשטות יוצאים הציבור יד"ח התקיעות דאורייתא, בתקיעות דמיושב וכל מה שתיקנו חז"ל להוסיף תקיעות דמעומד הוא עפ"י המבואר בגמ' (ר"ה דף ט"ז א') ואמר רבי יצחק למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין, כדי לערבב את השטן. וברש"י (שם עמוד ב' ד"ה כדי לערבב) כתב בביאור הדבר, שכיון ששומע שישראל מחבבין את המצות מסתמין דבריו. (ועי"ש בתוס' פי' נוסף מדברי הערוך).

ולפי"ז נמצא שעיקר עירוב השטן בראותו חיבוב המצוה הוא בכך שישראל מקיימים מצוה דרבנן של התקיעות. ויש להעיר שא"כ מה החיבוב מצוה שיש בדבר, והרי התקיעות דמיושב הם מצוה אחרת מדרבנן, ואין כאן מעשה מצוה נוסף של תקיעות דאורייתא. ואפשר שעצם המציאות שמוסיפים לתקוע מעשה זה מראה את החיבוב של המצות דאורייתא, שתקעו קודם לכן.

אך מצינו נידון בראשונים, מה הוא עיקר המצוה של תקיעות האם התקיעות דמיושב או התקיעות דמעומד. שהנה הטור (או"ח סי' תקפ"ה) כתב שעיקר התקיעות הם אותן תקיעות שתוקעים על סדר הברכות. ו"כ תוס' בפסחים (דף קט"ו א' ד"ה מתקיף).

אבל מדברי הרמב"ם (פ"ג משופר הי"ב) ובתוס' (ר"ה דף ל"ג ב' ד"ה שיעור) משמע שעיקר התקיעות הן תקיעות דמיושב.

ב' נידונים העולים לאור דברי הראשונים

ב. ויל"ע בהני השיטות מכמה פנים. א' אם ננקוט שהתקיעות דמעומד הם מהודרות יותר, מכיון שהם נעשים על סדר הברכות, היה מן הראוי, שאת התקיעות המחוייבות מדאורייתא יעשו בתקיעות דמעומד ולא בתקיעות דמיושב. אלא שי"ל שאכן עיקר התקיעות דאורייתא מתכונים לצאת בתקיעות דמיושב, אך צ"ב שאחר שכבר יצאו בתקיעות, מ"ש לקיים שוב את המצוה דאורייתא בתקיעות דמעומד.

ובאמת מצינו לגבי קידוש, שמהתורה יוצא יד"ח קידוש, בדברים בלבד, אלא שרבנן תיקנו לקדשו על היין ובמקום סעודה. וכתב המג"א (ר"ס רע"א) שנמצא שכבר בעת תפילת ערבית יוצא יד"ח קידוש

ומה שמקדש לאחר התפילה על הכוס, אינו אלא מדרבנן. ולדבריו נמצא א"כ שאת הידור המצוה היינו לקדש על הכוס, אינו עושה אלא מדרבנן.

אך החת"ס (שם סק"א) כתב, שלפי"ז ראוי שיכין שלא לצאת יד"ח קידוש בדברים בעלמא, אלא ימתין לקיים מצות קידוש על הכוס. ולדבריו היה צ"ל שגם בתקיעות דמיושב יכין שלא לצאת יד"ח דאורייתא של תקיעות עד שישמע תקיעות שעל סדר הברכות.

ב' יש לדון לשיטת הרמב"ם שקיום מצות התקיעה מדאורייתא נעשה בתקיעות דמיושב, מה דינו של אדם שלא שמע תקיעות דמיושב, האם יכול לצאת יד"ח בתקיעות דמעומד, שהרי קי"ל שבעינן כוונה לצאת יד"ח הן ע"י השומע והן ע"י התוקע, וממילא כשאדם שומע תקיעות דמיושב הרי התוקע מכין לקיום מצוה דרבנן ואילו השומע מתכוין לקיום מצוה דאורייתא.

ואולי נאמר שאין בכך כל חסרון בכוונה, שהרי סו"ס התוקע מכין לקיום מצוה ומה לי כוונת מצוה דאורייתא ומ"ל כוונת מצוה דרבנן.

אלא שרבי עקיבא איגר תלה הדבר במחלוקת הראשונים. שהנה תוס' בר"ה (דף ט"ז ב' ד"ה ותוקעין) הק' האיך רבנן הוסיפו תקיעות נוספות על התקיעות המחוייבות מדאורייתא, והרי יש בכך איסור "בל תוסיף". ותי' שאולי נאמר שכיון שמבואר בגמ' בר"ה (דף כ"ח ב') שאיסור בל תוסיף, לאחר זמן קיום המצוה, הוא רק אם מכין לשם מצוה, א"כ כאן אינו מכין לשם מצוה דאורייתא. אך דחה התוס' אפשרות זו, מכיון שלא ניתן לומר שאחרי שתקע ויצא יד"ח עבר זמן קיום המצוה, שהרי אילו יתרמי ליה ציבור שלא יצאו יד"ח הרי הוא יכול לתקוע עבורם, ע"כ אי"ז נחשב שעבר זמן המצוה. והק' רעק"א, שאם נאמר שמעשה מצוה הנעשה בכוונת מצוה לצאת יד"ח דרבנן, מועיל גם לצאת יד"ח מצוה דאורייתא, הרי יש כאן כוונת קיום מצוה, והוי כמקיים מצוה שלא בזמנה, מתוך כוונה לצאת יד"ח ולמה שלא יעבור על בל תוסיף. וע"כ שכוונת מצוה דרבנן אינה מועילה לקיום מצוה דאורייתא.

מאיך אומר רעק"א שמדברי תוס' בר"ה (דף כ"ח ב' ד"ה ומנא) משמע להיפך, שהק' כעין קושיית התוס' הנ"ל והוסיף שאפילו אם נאמר שאחר ששמע התקיעות הו"ל כמו שעבר זמנו, מ"מ כיון שמתכוין לשם מצוה בעלמא, עובר בבל תוסיף. ומבואר שכוונת מצוה בעלמא מועילה גם אם מכין לשם מצוה דרבנן. (וכע"ז כתב החלקת יואב או"ח סי' ל"ג).

נמצא א"כ שההערה השניה שהתעוררה, האם התקיעות ששומע בתקיעות דמעומד עולות לקיום מצוה דאורייתא, כשהתוקע מתכוין לקיום מצוה דרבנן, מיתלי תלי וקיימי במח' הראשונים הנ"ל.

חידוש האחרונים שכל מה שתוקע הוי בכלל קיום המצוה

ג. אך הנה מצינו חבל גדול של פוסקים ואחרונים שסברי שהגם שהתורה לא חייבה יותר מג' תקיעות, מ"מ כל התקיעות שתוקע במשך ראש השנה, הרי הוא בכלל קיום המצוה דאורייתא של תקיעות. יעי' בלבוש (או"ח סי' תקפ"ה ס"ג) שכתב ליישב קו' הראשונים, למה אין איסור של בל תוסיף בהוספת התקיעות המחויבות מהתורה. וכתב ז"ל ואין בתקיעות שבמיושב משום בל תוסיף, חדא דהא אין תוקעין לשם מצות תרועת היום אלא לערבב השטן, ועוד דאטו יום תרועה פעם אחד כתיב, יום תרועה יהיה לכם סתם כתיב, ביום תלה רחמנא ואפילו כמה פעמים שירצו ביום זה משמע, אלא שיוצאין בפעם אחת ויותר אינו צריך, אבל אין בה משום בל תוסיף. וכן הוא הטעם באתרוג ולולב שנוטלין אותו כמה פעמים ביום אחד, שכן משמע ולקחתם לכם [ויקרא כ"ג מ'], כמה פעמים שתרצו עכ"ל. והיינו שכשהתורה נתנה שיעור לתקיעות או לנטילת לולב, אין כאן שיעור למעלה, והיינו לא יותר מכך, אלא הכוונה שלא יפחות מהאמור בתורה, ולכן כל מה שתוקע הרי הוא בכלל קיום מצוה דאורייתא.

מדברי הלבוש עולה שכיון שהתורה אמרה "יום תרועה" ע"כ שכל מה שתוקעים במשך היום הוי בכלל קיום המצוה. וכע"ז כתב הפנ"י (ר"ה דף ל' א' על תוד"ה וביבנה) והמנח"ח (מצוה תנ"ד אות ד') והמור וקציעה (סי' תקצ"ו) אלא שהוסיף שלפי"ז כלל ההיתר הוא רק אם תוקע תקיעות הראויות לצאת בהם יד"ח, כגון תש"ת תר"ת תשר"ת. יהיה לכם. אמנם הקה"י (ברכות סי' ו' ד"ה וע"פ) סובר שכיון שלמדנו מקרא את מספר התקיעות המחוייבות ביום ראש השנה, ע"כ שכן יש שיעור לקיום מצוה דאורייתא. (ועי' שפת אמת ר"ה דף ט"ז ב' משכ"ב).

כעין יסוד זה, מצינו גם בכתביו של עוד גדולי אחרונים, אך לא תלו הדבר, כפי שתלו הלבוש האחרונים הנ"ל שהוא מחמת שנאמר בתורה, "יום תרועה" אלא שתלו הדבר, במה שכל השיעורים שנאמרו בתורה בפעולת קיום המצוה, אינן שיעורים למעלה (והיינו שלא יעשה יותר מכך) אלא שיעורים למטה (היינו שלא יפחות מכך). יעי' באבנ"ז (או"ח סי' תמ"ח אות ה') שדימה זאת לנטילת לולב, שמדאורייתא סגי בכך שמגביה את הלולב (כמבואר בגמ' בסוכה) ובכ"ז כל מה שמוסיף לנטילה, הוי בכלל קיום המצוה. וכ"כ הנצי"ב (עמק שאלה פרשת יתרו). אמנם ממה שדימה הלבוש את ריבוי התקיעות, לריבוי הנטילות לולב, נראה שלא תלה יהוה רק בכך שנאמר יום תרועה, וא"כ דבריו תואמים את דברי האחרונים לגמרי.

ד. ומעתה נמצא שגם לשיטות הראשונים הסוברות שעיקר התקיעות הן תקיעות דמעומד, מ"מ כל התקיעות הוי בכלל קיום מצוה דאורייתא, ולפי"ז עיקר בילבול השטן הוא בכל שישראל חוזרים ומקיימים מצות השופר מדאורייתא שוב ושוב.

ולפי"ז יכול אדם המחוייב בתקיעות דאורייתא לצאת יד"ח מהתקוע שמתכוין למלאות חיוב התקיעות גם אם הן מדרבנן, כל שלא התכוין רק לקיום מצוה דרבנן, בלבד. והגם שהתקיעות דמעומד הן מצוה קיומית (אחר שכבר קיים חובתו בתקיעות דמיושב) מ"מ סוף כל סוף הוא מכוין לשם מצוה דאורייתא. ובזה ניחא הא דלא חשו רבנן לכך שמקיימים עיקר החיוב של תקיעות, קודם אמירת מלכויות זכרונות ושופרות, כיון שמקיים גם המצוה של תקיעה מדאורייתא באותן תקיעות שתוקעים על סדר אמירת מלכויות זכרונות ושופרות.

ה. אך יל"ע בזה, שהנה הרמ"א (סי' תקצ"ו) כתב שאחרי שאדם יצא יד"ח שופר, אסור לו לתקוע עוד. ובמשנ"ב (סק"ג) ביאר שיטתו, שכיון שסיים את התקיעות, הדר דינא שיש איסור שבות לתקוע שמא יתקן כלי שיר. (ודלא כהשאג"א סי' ק"ג שסובר שמתור, כיון שלא גזרו שבות דדבריהן למקצת השבת).

אמנם לדברי המור וקציעה הנ"ל, שכתב שהגם שניתן להוסיף תקיעות ולקיים בכך מצוה, מדובר רק כשתוקע באופן הראוי לצאת, א"כ ניתן להעמיד דברי הרמ"א באופן שאינו תוקע באופן הראוי לצאת יד"ח, או שתוקע שלא לשם מצוה.